

ЗБИРКА НАРОДНИХ ПРИПОВЕДАКА ВИДА ЖУЊИЋА**

Збирка народних приповедака Вида Жуњића део је Етнографске збирке која се чува у Архиву САНУ. Рукопис садржи 45 приповедака забележених крајем 1886. и почетком 1887. године у околини Ужица. На основу података из Архива САНУ износи се претпоставка да је реч о гуслару и општинском чиновнику Видоју Жунићу. Веселин Чајкановић штампао је део материјала у збирци *Српске народне приповетке* (1927). У раду се анализира грађа, одређује према типовима у интернационалном индексу, сагледавају се сакупљачеви подаци о начину рада и информаторима, као и Чајкановићев однос према грађи. Посебна пажња даје се улози сакупљача у обликовању грађе, односно податку да је грађа махом записана према сећањима из детињства. У збирци се препознају две врсте контекста – посредно дат контекст приповедања, који се јавља у хумористичким приповеткама забележеним на слави и са друге стране когнитивни контекст, који се рефлектује кроз искуство претходних приповедних ситуација.

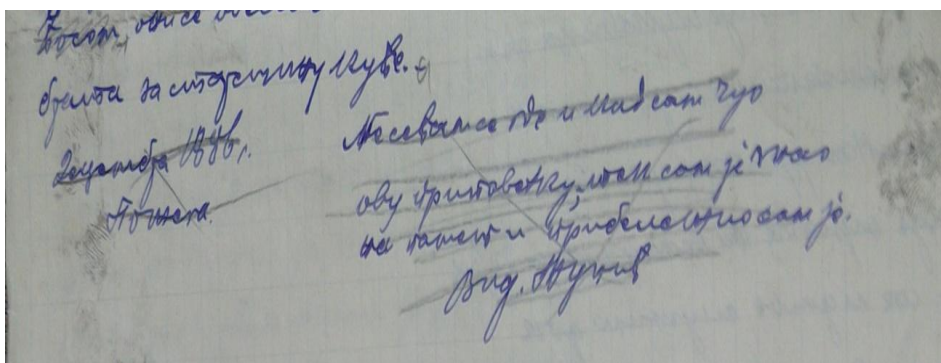
Кључне речи: Вид Жуњић, Видоје Жунић, Етнографска збирка, Архив САНУ, српска народна приповетка, типови народних приповедака, бележење народних приповедака, контекст приповедања, когнитивни контекст.

Збирка приповедака Вида Жуњића део је Етнографске збирке Архива Српске Академије наука и уметности, заведена под бројем 17–5. Вид Жуњић је забележио 45 приповедака, записаних плавим мастилом на 82 листа, а састављена је крајем 1886. и почетком 1887. године. Приповетке су сакупљене у Ужичком округу, и забележене су већином у Орловцу, у околини Ужица. Заједно са приповеткама

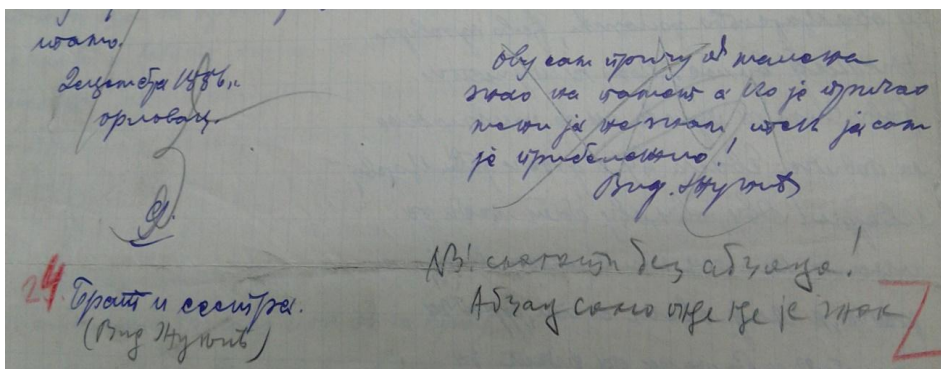
* marinamladenovic@hotmail.com

** Рад је настао у оквиру делатности Одељења за фолклористику Института за књижевност и уметност у Београду који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

послао је епске, лирске песме, загонетке и пословице, такође из Ужичког округа. Грађа је послата 1897, за шта му је издато 100 динара 1898. године (признаница број 88). Сакупљач је био гуслар, како је забележено у Инвентарној књизи и улазном регистру. На полеђини свеске у којој се налазе пословице¹ стоји „Вид. Жуњић чин. опш.“, што значи да је био општински чиновник. Иако се у литератури (Чајкановић 1929, Чајкановић 1999, Николић 2019) и инвентару његово име наводи као Вид, вероватно је реч о скраћеном облику јер је на појединим местима стављао тачку иза имена. Такође није поуздано да је сакупљачево презиме било Жуњић, јер би могло бити и Жунић, судећи по рукопису. Писано оловком у заградама испод наслова наредне приповетке је Чајкановићев рукопис.

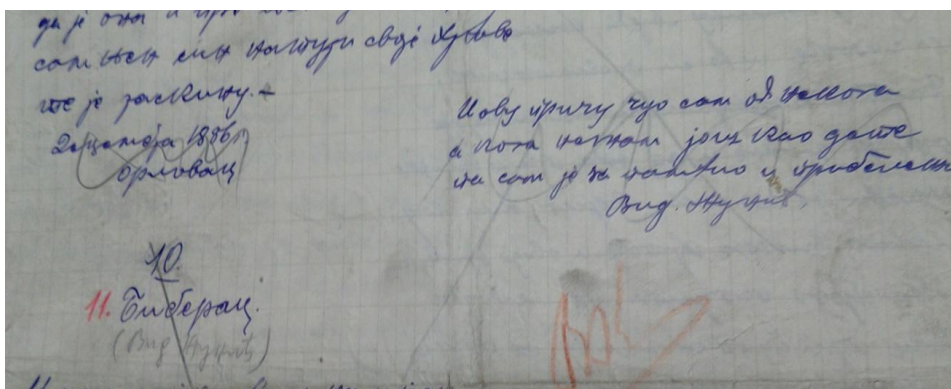

АСАНУ-Е3-17-5-9

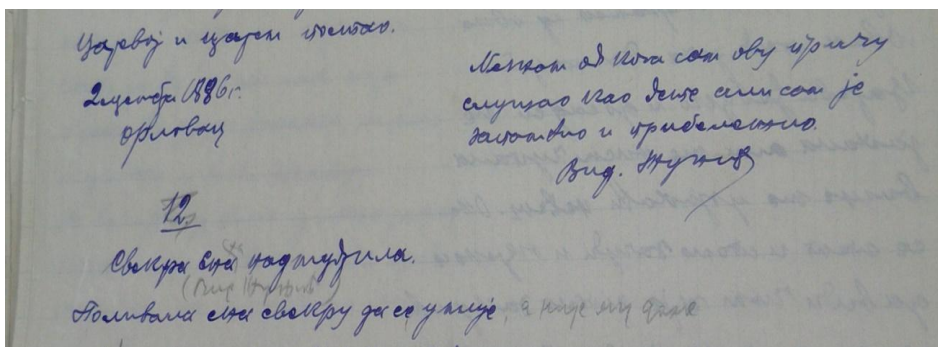

АСАНУ-Е3-17-5-12

¹ АСАНУ-Е3-17-4

АСАНУ-Е3-17-5-20

АСАНУ-Е3-17-5-31

Према белешкама које је оставио у збирци епских песама, у време када је предао грађу боравио је у Београду. Ту је бележио песме од гуслара из Босне, Црне Горе и Крушевца; део епских песама забележен је у Севојну. За „увод гусларски у песму”, „поговор гусларски” и „кићење песама и одломци из истих; као и од увода” наводи да је чуо „од гуслара разних и у разним местима”.² Међу грађом нема пропратног писма нити преписке са Академијом на основу које би се могло утврдити нешто више о његовом идентитету или раду. Осим тога нису пронађени други подаци о њему ни у Архиву САНУ нити у публикацијама везаним за локалну историју Ужица. Имајући у виду да је према подацима из Архива САНУ сакупљач био гуслар и општински чиновник, те да је у последњој деценији 19. века засигурно боравио у Београду, где је бележио грађу,

² АСАНУ-Е3-17-1-1

као и то да облик имена наведен у Инвентарној књизи није потпуно поуздан, могуће је да је реч о гуслару Видоју Жунићу. Његово име помиње се у листу *Застава* за 4. 8. 1985. године:

Панчевачка срп. занат. доброт. и прос. задруга у Панчеву, приређује у недељу на Преображење 6 (18.) августа 1895. у башти И. М. Вајфертове пиваре уз пријатељско суделовање г. Видоја Жунића чувенога гуслара своју трећу редовну забаву са игранком у корист своме фонду. Распоред: 1. „Ори ми се” мушки хор од Штутца. 2. „Растими” самопев од Ф. Вилхара, пева уз пратњу хармонијума гђца Марија Добросављевић. 3. „Хај” мушки хор од Д. Јенка. 4. „Видо Даничић” српска нар. песма, пева уз гусле г. Видоје Жунић чиновник београдске општине. 5. „Девојчин сватовац” мушки хор од В. Хорејшака. 6. „Конт” од Змај Ј. Јовановића, декламује г. Паја Марјановић. 7. „Ропство Јанковић Стојана” срп. нар. песма, пева уз гусле г. Видоје Жунић чиновник београдске општине. 8. „У коло браћо” мушки хор од Гв. Хавласа. 9. „Смеса народних песама” свира музика. За тим игранка (стр. 4).

У истом листу за 2. 4. 1908. помиње се у тексту о српском народном селу у Митровици:

У прошлу недељу одржасмо и ми Митровчани српско народно село, а приредио га је месни одбор српске народне радикалне странке, да на тај начин ма и делимично почне остваривати просветни програм, који је себи у задатак ставила српска народна радикална странка. [...]

Четврту тачку било би довољно само споменути да је испунио гуслар, па да створите себи представу о усхићењу а расположењу, које је овладало слушаоцима, када је загудио и запевао познати српски гуслар г. Видоје Жунић из Миријева у Србији (о коме рече уважени српски музичар Јосиф Маринковић, да је најбољи гуслар, кога он познаје). Сама је појава високог, седога и брадатог гуслара импозантна. Мио и тих глас, звучне гусле, лепота народне песме и народно одело, све се то слило у једну целину. И вештачко свирање на једној жици, издало је одмах правога вештака, јер свирање г. Жунића налик је певању. И у тако сигурним рукама гусле чине куд и камо већи утисак и постају чаровитије.

Мушица да је прелетила двораном и та би се чула тако је народ недахнимице слушао песму и пратио гусле — ту своју народну светињу!

Бурно допадање нагнало је гуслара да отпева још једну песму, која је слушана са истом вољом и одушевљењем, ревао бих пијететом.

Само село трајало је 2 1/2 сахата. Ко је хтео задржао се у кафани, а кад је наступило вече, развишао се свако на своју страну, да потражи одмора, да ујутру весео и чио потражи рада (стр. 3–4).

Име Видоје Жунић помиње се и међу члановима трупе београдског Врачарског позоришног друштва, које је у септембру 1886. боравило у Шапцу, а у фебруару 1887. у Нишу (Јањић [197?]: 13).

Жуњићеви приповедачи су следећи (сличан списак приповедача штампан је и код Чајкановића, 1999: 445):

- Неђељко Макањић, земљорадник из Љубања, сакупљачев деда: 1³, 2, 4;
- Вукадин Мартиновић, земљорадник из Орловца: 20, 24;⁴
- гост на слави Вукадина Мартиновића из Орловца: 6; 12, вероватно и 3;
- Која Мартиновићка (сакупљачева тетка): 13, 14;
- скупљачева мајка Стана (преудата за Милоша Секулића у Збојштици): 16, 17;⁵
- баба Станица Петровићка: 21;
- Лека Росићева, на Забучју: 25, 26, 27, 28;
- Јовка Раонићка, причала на прелу: 29;
- сакупљач записао по сећању: 5, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 18, 19, 22, 30.

До приповетке под бројем 30 бележио је доследно време и место бележења, као и податке о информаторима, а затим је престао („на Никољдан 1886 у Орловцу”, „Децембра 1886 Орловац”, „Децембра 1886, Пожега”, „4 I 1887, Орловац”). Веселин Чајкановић, који је грађу користио за приређивање Академијиног зборника *Српске народне приповетке* (1927) претпоставља да збирка није завршена на основу тога што се испод последње приповетке налази наредни број. Један број приповедака после бр. 30 нема наслове, а Чајкановић их је дао у прегледу грађе и означио угластим заградама. Као и за већину других збирки које је прегледао, он је дао прилично прецизну оцену: „У збирци има интересантних мотива, и приповетке су лепо и живо испричане, премда су понекад развучене, а понекад су, напротив, фрагментарне, и редактор је испуштао важније детаље” (1999: 445). Код Чајкановића су штампане следеће приповетке: 5 = Ч 105, 7 = Ч 97, 9 = 24, 10 = Ч 11, 12 = Ч 132, 15 = Ч 112, 16 = Ч 1, 21 = Ч 39, 25 = Ч 110, 28 = Ч 64, 29 = Ч 41, 30 = Ч 45, 33 = Ч 129, 35 = Ч 211, 35а = Ч 121, 37 = Ч 212, 40 = Ч 51 41 = Ч 133, 43 = Ч 147.

Збирка углавном садржи бајке и хумористичке наративе, а нема забележених предања. Запис о проклетој Јерини ближи је хумористичкој приповеци него културноисторијском предању, док наративи о свецима не садрже дидактику легенде. Забележено је неколико прича о животињама. Чајкановић је у издању приповедака из 1927. штампао

³ Приповетке се наводе по фолклористичким, а не архивистичким принципима. Број означава редни број приповетке у збирци.

⁴ Могуће да је и 23, зато што испод записа не стоје подаци о датуму и приповедачу, као код других.

⁵ Ове приповетке, за које као информатора означава мајку, заправо је сакупљач такође записао по сећању, а мајка му их је испричала у детињству.

деветнаест Жуњићевих записа, што је скоро половине збирке. Из Жуњићеве збирке једнако су заступљене хумористичке приповетке и бајке, а штампао је и једну причу о животињама. У Предговору антологији из 1929. оцењује да је Жуњић један он „најоригиналнијих” приповедача, односно сакупљача. Овде је такође објавио пар бајки и хумористичких приповедака. У тренутку када је у Архив Српске краљевске академије стигао највећи део грађе, ова збирка била је једина збирка приповедака са територије Западне Србије. Ипак, у њој није нарочито изражен локални колорит, осим што се у шаљивим приповеткама јавља лик Ере, док се на плану стилизације јављају узвици „богме”, „аја”, „вала” и „**еле**”. Приповетке су једним делом бележене ијекавицом, коју је Чајкановић заменио екавицом приликом редакције, мењајући тако социолингвистички карактер грађе (више о томе у Младеновић Митровић 2022). Од већих интервенција које нису стилског карактера примећено је на Жуњићевом примеру да „је понегде (нпр. Ч1 11 = Жуњић 17) и дужа приповетка скраћивана” (Радуловић 2009: 12).

Жуњић је забележио 12 бајки, које припадају познатим типовима и могу се класификовати према интернационалном индексу. Занимљива је варијанта познатог типа бајке о сестри издајници⁶ (Жуњић 9, AaTh/ATU 315) због тога што представља контаминацију неколико типова, из којих се јављају познати мотиви – отац на наговор маћехе оставља децу у шуми (AaTh/ATU 327A), лажни јунак (AaTh/ATU 531) и вештица која скамењује јунака (AaTh 303 III). Вероватно је због тога Чајкановић одлучио да ову приповетку штампа поред Ђурићеве варијанте „Сентин” (Ч 23, 24). Бајка о Биберцу такође представља контаминацију (Жуњић 10) типа о јунаку који спасава сестру и браћу (AaTh/ATU 312 D), али мотиви јунаковог натприродног порекла, двојице побратима који кувају са јунаком и брадатог старца који краде храну припадају типу AaTh/ATU 301, односно подтипovima⁷. Оно што је занимљиво јесте да између првог и другог дела бајке не постоји чврста веза у наративном поступку, те јунак не кува ручак са својом браћом, већ одлази у свет и тамо налази побратиме који имају надљудску снагу. Чајкановић је приликом приређивања за штампу други део приповетке изоставио. Уобичајено за овај тип јесте да побратими издају јунака, али у Жуњићевој варијанти Биберца се растаје са побратимима, међутим, он је тај који

⁶ В. Милошевић-Ђорђевић 1971: 31–50.

⁷ Утер је спојио ATU 301A и 301B са 301.

поступа нечасно, јер убије путника са којим је поделио храну, договорио се о размени и који га је назвао братом. То се понавља и са путником који носи катане. Изостаје мотив спасавање принцезе и јунакове женидбе у финалном делу.

Варијанта типа (AaTh/ATU 306) о принцези која ноћу одлази на златоруном овну (11) веома је дугачка, зато што младић који ју је пратио и на крају добио њену руку до детаља понавља цару све чему је сведочио. Као што је уобичајено, младић са собом доноси доказе из другог света: „Ето како је било, а сад ево вам: виљушка, нож, и кашика, гранчица од златног дрвета и прамен од златно-руног овна те се уверите како сам вам право говорио”. На крају принцеза потврђује његове речи и цар му даје њену руку. Инсистира се на младићевом ниском пореклу („одрпаник”) и помиње се да је са собом имао ћебе, због чега су га сви исмевали, међутим не објашњава се да је реч о магичном предмету уз помоћ којег јунак извршава задатак, већ је реч ћебе стављена под наводнике, чиме се сигнализира читаоцу да ћебе није обично, што је показатељ интеракције усменог и писаног у свести сакупљача (в. Радуловић 2015).

За бајку „Сатанаилова кћи” (Жуњић 21) Чајкановић (1999: 506) наводи да је врло слична Вуковој „Златоруни ован” (В 12). Ова варијанта се заправо у великој мери поклапа са типом описаним у индексу (AaTh/ATU 531) – син ловца улови златоруног овна, извршава немогуће задатке уз помоћ натприродних помоћника (у Индексу – захвалних животиња), на царев захтев доводи принцезу, која му помаже да преузме престо. Изостаје функција лажног јунака – у функцији јунаковог противника јавља се само љубоморни царев доглавник. Женидба необичном невестом (жабом), немогући задаци и чудесни помоћници јављају се и у бајци бр. 29 („Човек од чеперка”). Жуњићева варијанта представља контаминацију два типа – женидба најмлађег од тројице браће животињском невестом (AaTh/ATU 402) и извршавање немогућих задатака (AaTh/ATU 465). Последњи задатак је да младић пронађе човека од чеперка, и то чини помоћу своје жене и њених родитеља: „Ласно ти је за то иди ти мојој мајци па је замоли; мој отац је толики, она ће ти га дати”. Пуштен из кутије, човек од чеперка расте док се не изговори команда „дур”. Љубоморна браћа наговарају оца да најмлађем брату да овај задатак под претњом да ће га посећи ако га не испуни, а на крају сами страдају на исти начин јер забораве команду која зауставља човека од чеперка.

Мотив прогоњене девојке, односно деце јавља се у бајкама бр. 9, 22, 28, 39 и 40 (в. Поповић 1905, Самарџија 2003, Миљановић 2021).

Варијанта типа (AaTh/ATU 510A) о Пепељузи (Жуњић 22) слична је другим варијантама које се јављају на овим просторима. Не истиче се одмах да је крава девојчина мајка, већ је девојка тако назива када се обраћа костима које је сачувала на тавану: „Кад они оду, пасторка сирота оде на таван над оне кости па зовне три пут: мајко! Док се чује глас: штаје шћери моја?!” Жуњић је забележио две варијанте о љубазној и нељубазној девојци (AaTh/ATU 480), чија се композиција базира на паралелизму поступака пасторке и маћехине кћери. Почетак прве варијанте (39) има шaljиви тон: „Човеку неком умре жена, он је уредно сарани и до гробља и на гробљу је жалио вичући не престано куку, куку! А кад пођу с гробља он почне викати другу, другу!” На овај начин објашњава се човекова одлука да ожени злу жену – „Пошто свадба прође жена му се тек тада покаже у свој својој ’доброти’”. Сакупљач интерпункцијом (наводницима) означава обрнуто значење у тексту. Пасторка пристаје да побиска бабу – „(...) баба је упита, шта то тучеш синко? Све злато и сребро бако одговори ђевојка. Еј да Бог да те злато и сребро пратило до гроба синко”; маћехина кћер такође пристаје, говорећи: „(...) ух, баба за Бога што ти глава овако смрди”. Чајкановић је штампао само бр. 40 у којој нељубазна девојка страда од „чудовишта”, не наводећи прецизно о каквом се бићу ради и што може указивати на слабљење фантастике. Пасторку не спасава поступање према чудовишту, већ према домаћим животињама. На њену наредбу животиње се оглашавају, означавајући тако крај ноћи, због чега чудовиште нестаје.

Варијанта веома распрострањене групе типова приповедака о захвалном мртвацу (Жуњић 30) не завршава се добијањем блага и руке цареве кћери, као што је уобичајено, већ јунак после четири године одлази код свог побратима. Када се врати, жена га не препознаје: „Овај се погледа, и има шта виђети он сав осиједио као овца, – за двије године код побратима гостећи се а све од које стра које од чуда” (AaTh 507B /ATU 507 + AaTh/ATU 470)⁸.

Према Жуњићевим информацијама, један део приповедака (1, 2, 3, 4, 6, 12) приповедане су (и можда забележене) на Никољдан 1886. у Орловцу. Те приповетке посредно осликавају контекст приповедања. У питању су приповетке које су на слави Вукадина Мартиновића испричали домаћин, приповедач који је означен као „гост” и

⁸ О мотиву неосетног пролажења времена в. Чајкановић 1999: 509–510. О Жуњићевој приповести у контексту српских варијаната типа о захвалном мртвацу в. Поповић Николић 2021.

сакупљачев деда. Приповетке су кратке, углавном хумористичке, и непосредно су везане за сам догађај – слављење славе. Неколико приповедака говори на шалив начин о непожељном госту. С обзиром на то да су ове приповетке испричали гости на слави и њихов домаћин, у њима се може приметити доза аутоироније на тему слављења славе.

(...) вала куме, нећу ићи кући, него ћу чекати док не крстим. Кум домаћин ућута али му не буде мило. (Жуњић 2)

Елем, Циганин се навади па свом побри сваки дан у госте на ручак, док најпосле није досадио свој чељади у кући; – те се почну домишљати како да га се отресу. (Жуњић 3)

Једном кад су му хтели доћи неки гости; пријатељи и кумови, он ће рећи жени: Ама! За Бога жено; што си тако алкава и лења што се не опереш и не очистиш? (Жуњић 4)

Ево Бога ми онај мој несретник има ружан обичај, кад му тако дође гост, он га најпре добро почасти, па му онда ову мотку у уста усијану завуче. (Жуњић 6)

Хумористичку приповетку о људима који се моле Светом Николи, заштитнику бродова (20), приповедао је Вукадин Мартиновић. Као што је наведено, приповедач је славио Св. Николу, јер је део приповедака забележен на Никољдан у његовој кући. Жуњић бележи како приповедач имитира Циганина који објашњава људима треба да траже помоћ сељака, а не мртвог свеца: „ама људи јели жив тај ћоек што му се молите? (...) вићите ви у село небили ћули сељаци (...)”. И друге две приповетке од истог приповедача помињу Св. Николу, али нису легендарне приче у „класичном” смислу. У једној се расправља о томе да ли је боље славити Св. Ђорђа или Св. Николу (23), док друга представља християнизовану варијанту из групе прича о надметању временских прилика и годишњих доба (AaTh/ATU 298A), која су овде персонификована као свеци (Жуњић 24).

Остале хумористичке приповетке су разноврсне, те приповетка бр. 7 о служењу код Ћосе припада групи типова о глупом диву (AaTh/ATU 1007 + 1008 + 1013); у приповеци бр. 26 човек тражи особу глупљу од своје жене (AaTh/ATU 1387 + 1540); бр. 25 је о вештом човеку (AaTh/ATU 1539). Честа се приповеда како је неко „доскочио” другој особи: у приповеци бр. 1 Ера је доскочио алвацији који му није праведно платио за кошење (AaTh/ATU 1567 + сличан мотив мерења као у AaTh/ATU 1566**); у бр. 2 снаха је доскочила куму који не жели да оде из куће (Thompson J1250), снаха доскочила свекру (Жуњић 12, 41 – Thompson J1250), хришћанин доскочио муслиману (Жуњић 18 – Thompson J1260, Андрејев *2102), старија

јетрва доскочила млађој која се правила да не зна где је вода да је не би носила (Жуњић 36 – AaTh 1453*/ATU 1470), украо комшији јагњад да га не би угнао у тор (Жуњић 37).

Женидба лењом женом је такође честа тема хумористичким приповедака (4, 5, 42). Женин покушај да не буде алкава тако што ће скинути одећу резултира седањем у питу коју је правила (4), док у варијанти о „тучењу коже” (Жуњић 5 – AaTh/ATU 1370) муж учи жену памети. Посебно је занимљива приповетка бр. 42 о жени која се годинама правила да преде (AaTh/ATU 1370B* + 1405), јер хумор произилази из диспропорције између њене лењости и истовременог улагања напора да превари мужа да пређа постоји:

Па ево већ три године како сам те довео и да си сваки дан кад се прело и радило – опрела по девет вретена могла би оћести деведесеторо чељади, а оно јадна ти чељад кад и нас двоје ево ошадосмо голи голцати код све твоје пређе! Па за Бога човече, ено је у каци, пуна паца вретена него иди ти те ми осигеји мотовило у шуми да смотам пређу, – јер до сад нисам имала нашто да је смотам, па се бојим да ми не пропадне толика пређа.

Под бројем 35 и 35а (AaTh/ATU 1241) забележене су две приповетке о будаластим људима, и, као што је карактеристично за варијанте ових типова, „глупост” се приписује становницима одређеног поднебља, те су овде главни јунаци Ере, с обзиром на то да је реч о збирци приповедака из западне Србије.

Неколико приповедака има верижну композицију, иако не припадају групи кумулативних приповедака. Такав је случај са приповетком „Пијевац гигавац”, у којој певац носи животиње под крилом и уз њихову помоћ извршава цареве задатке (Жуњић 17). Ова варијанта поклапа се са типом AaTh/ATU 715А, али задаци које петао извршава уз помоћ других животиња карактеристични су за AaTh/ATU 715. У приповеци о служењу код Ћосе (Жуњић 7), у којој јунак својим поступцима наноси штету неправедном газди, такође се догађаји ређају кумулативно и градацијски: најмлађи брат Ћоси закоље волове, запали кућу, убије жену и мајку и на крају самом Ћоси одере кожу са леђа. „Кума иза гувна” (Жуњић 27) спада у приче о животињама (AaTh/ATU 103), али почиње као верижна песма:

Брао миш лешнике, па падне један љешњак те га удари у леђа, он помисли куршум па нагне бјежећи; па бјежећи треву лисицу, она га упита шта је мијо? Лијо бјежи да бјesimo, ето удари царева војска, него бјежи да бјesimo; идући треве зеца; зец упита куда ћеш мијо? Бјежи да бјesimo, ето удари царева војска (...)

Услед недовољно података о сакупљачевом начину бележења приповедака није могуће доносити шире закључке, али занимљиве су његове белешке да је један део грађе слушао у детињству и да их је забележио по сећању (Жуњић 9, 10, 11, 15). За приповетку бр. 7 бележи да се не сећа када и где је чуо, али да је знао напамет, исто као и за бр. 8, за коју наводи да је знао напамет јер је слушао „од малена”, али не зна ко му је приповедао. Уочава се паралела са радом Вука Стефановића Карацића, који је такође прве приповетке које је штампао записао по сећању, као и варијанту „Пепељуге” из збирке из 1853. које се сећао из детињства. „Десет од њих он је начинио дозивајући из сећања и уобличавајући приповетке које је слушао у детињству у Тршићу и које је отада памтио и дотле носио у себи” (Пантић 1988: 403). Слично је и са Вуковом констатацијом да је песме могао да запамти, иако сам није певач (в. Милошевић-Ђорђевић 2002: 22; 28). Нада Милошевић-Ђорђевић истиче Вуков приповедачки таленат (Исто: 92), Снежана Самарџија одређује га као приповедача, посебно у првој збирци народних приповедака (2006: 23; 402), док Немања Радуловић указује на сложену интеракцију приповедања и записивања на примеру Груја Механџића (2015). Док је Вук имао афинитет према мушким приповеткама, како оцењује Пантић (1988: 402), Жуњић је по сећању забележио и већи број бајки (за две приче о животињама каже да му их је причала мајка у детињству, што значи да су такође записане по сећању, а за остале записе наводи да се сећа да их је слушао као дете).

Услед недостатка информација и сложености феномена не може се поставити јасна граница између записивања и приповедања, али може се рећи да у овим приповеткама Жуњић спаја позиције сакупљача и приповедача. Процесом записивања оне из домена индивидуалног прелазе у културно памћење (Assmann 2005). Ако је тачан податак из Инвентара Архива САНУ да је Жуњић био гуслар, може се закључити да је имао извођачке компетенције у домену епике, као и да је заузимао инсајдерску позицију, те да је поседовао одређени „фонд приповедачког знања” (Нада Милошевић-Ђорђевић 2002: 110). У збирци епских песама није оставио податке о томе да је бележио сопствени репертоар, већ као извођаче наводи друге гусларе. Оно што не можемо знати јесте да ли је Жуњић био усмени приповедач интерпретатор или усмени приповедач стваралац, према дистинкцији коју успоставља Нада Милошевић-Ђорђевић (2002: 108). Може се приметити да су бајке које је Жуњић забележио по сећању веома дугачке, те да две представљају контаминацију више типова

између којих не постоји чврста веза. Себе не дефинише као приповедача, међутим порицање ауторства управо је карактеристика усменог приповедача, док се позивање на сећање, као искуство које је похрањено у меморији, искуство претходних приповедача, односно когнитивни контекст, који у себи садржи претходне ситуационе контексте може разумети као један вид легитимизовања „аутентичности” записа. Конструкција „од малена” упућује на то да је приповетке слушао у више наврата, а као приповедаче означава чланове породице (мајку, тетку, деду). Његова перспектива може се одредити као емска, с обзиром на то да је носилац приповедног фонда, иако не знамо да ли пасивног или активног, према Фон Сидовљевој типологији (Von Sydow 1948: 12–13). Снежана Самарџија, сагледавајући улогу сакупљача у обликовању текста народне приповетке истиче да је од великог значаја однос принципа „колективности” и личног удела (2006: 402–404), а позивањем на слушање прича у младости сакупљач одређује њихово место као део корпуса народних приповедака. Чајкановић великим делом узима управо приповетке које је Жуњић записивао по сећању из детињства за своју збирку из 1927, као и за антологију из 1929, у којој су 3 од 4 укључене Жуњићеве приповетке управо оне које пише по сећању. Наводећи имена најбољих сакупљача, а називајући их приповедачима у Предговору антологији, Чајкановић можда није направио грешку, већ је сматрао да их може тако назвати на основу њиховог удела у обликовању текста. Најлс примећује да кроз процес текстуализације сакупљачи постају сарадници у процесу стварања, а не само записивачи, те да они имају кључну улогу у ономе што се назива „усменом књижевношћу” (Niles 1999: 104). Бележење фолклора је комплексан процес унутар којег се може препознати више различитих модела и нивоа текстуализације, а пример Вида Жуњића један је од њих.

Литература

- Андреев Н. П. *Указатель сказочных сюжетов по системе Аарне*. Л., 1929.
- Милошевић-Ђорђевић, Нада. *Заједничка тематско-сизејна основа српскохрватских неисторијских епских песама и прозне традиције*. Београд: Филолошки факултет, 1971.
- Милошевић-Ђорђевић, Нада. *Казивати редом: прилози проучавању Вукове поетике усменог стварања*. Београд: Рад – КПЗ Србије, 2002.
- Милановић, Александра. „Прогоњена деца у српским народним бајкама.” у: *Савремена српска фолклористика 9*. Београд – Лозница – Тршић: Удружење фолклориста Србије, Београд Универзитетска библиотека „Светозар

- Марковић”, Београд Центар за културу „Вук Караџић”, Лозница Научно-образовно културни центар „Вук Караџић”, 2021: 341–352.
- Младеновић Митровић, Марина. „Веселин Чајкановић као приређивач збирке *Српске народне приповетке* (1927).” у: *Савремена српска фолклористика 11*. Уредници Смиљана Ђорђевић Белић, Данка Лајић Михајловић, Биљана Сикимић, Београд: Удружење фолклориста Србије, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, Лозница: Центар за културу „Вук Караџић”, Тршић: Научно-образовно културни центар „Вук Караџић”, 2022б, 413–429.
- Николић, Илија. *Етнографска збирка Архива САНУ: Преглед рукописне грађе*. Приредиле Јеленка Пандуревић, Славица Гароња Радованац. Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет, 2019.
- Пантић, Мирослав. „Вук Стефановић Караџић и српске народне приповетке. Вук Стефановић Караџић.” у: *Српске народне приповјетке. Сабрана дела Вука Караџића*. Књига 3. Мирослав Пантић (пр.), Београд: Просвета, 1988, 351–483.
- Поповић, Павле. *Приповетка о девојци без руку. Студија из српске и југословенске књижевности*. Београд, 1905.
- Поповић Николић, Данијела. „Ево вам новаца па укопајте тога човека. Српске усмене приповетке о захвалном мртвацу.” у: *Куле и градови*. Пр. Лидија Делић и Снежана Самарџија. Београд: Удружење фолклориста Србије: Балканолошки институт САНУ, 2021: 257–284.
- Самарџија, Снежана. „Круг приповедака о прогоњеној девојци.” у: *Научни састанак слависта у Вукове дане 31/2, 2003*, 63–72.
- Самарџија, Снежана. *Од казивања до збирке народних прича: Прилог проучавању историје народне књижевности*. Бања Лука: Књижевна задруга, 2006.
- Радуловић, Немања. *Слика света у српским народним бајкама*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2009.
- Радуловић, Немања. „Вук и Механџић: проблем схватања народне приповетке.” у: *Вук Стефановић Караџић (1787–1864–2014)*. Нада Милошевић-Ђорђевић, ур. Београд: САНУ, 2015, 385–395.
- Чајкановић, Веселин. „Предговор.” *Српске народне приповетке*. Београд: Рајковић и Ћуковић, 1929.
- Чајкановић, Веселин. „Напомене.” *Српске народне приповетке*. Београд: Гутенбергова галаксија, 1999, 429–552.
- AaTh – Aarne, Antti, and Stith Thompson. *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*. Second revision. Folklore Fellows Communications, no. 184. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1961.
- Assmann, Jan. *Kulturno pamćenje: pismo, sjećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*. Zenica: Vrijeme, 2005.
- ATU – Uther, Hans-Jörg. 2004. *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson*. FF Communications no. 284–286. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia. Three volumes.
- Janić, Siniša. „Niško pozorište 1887–1915.” у: *Niško pozorište: 1887–1944*. Janić, Siniša, Borivoje S. Stojković (pr.). Beograd: Muzej pozorišne umetnosti SR Srbije, [197?], 7–74.
- Niles, John. *Homo Narrans – The Poetics and Anthropology of Oral Literature*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999.

Thompson, S. *Motif-index of folk-literature* (Vol. 1–6). Morton St. Bloomington: Indiana University Press, 1966.
Von Sydow, C. W. *Selected Papers on Folklore*, Copenhagen: Rosenkilde and Bagger, 1948.

Извори

Жуњић: Жуњић, Вид. *Народне приповетке*, 1897. АСАНУ–ЕЗ–17
Застава: лист Српске народне радикалне странке. <https://pretraziva.rs/pregled/zastava>, 10. 7. 2024.
В: Вук Стефановић Караџић. *Српске народне приповјетке. Сабрана дела Вука Караџића*. Књига 3. Мирослав Пантић (пр.), Београд: Просвета, 1988.
Ч: *Српске народне приповетке*. Књ. 1. Уредио Веселин Чајкановић. Београд: Гутенбергова галаксија, 1999.

Marina Mladenović Mitrović

COLLECTION OF FOLKTALES BY VID ŽUNJIĆ

Summary

The collection of folktales written down by Vid Žunjić is part of the Ethnographic Collection kept in the SASA Archive. The manuscript contains 45 folktales recorded at the end of 1886 and the beginning of 1887 in the vicinity of Užice. Based on the data from the SASA Archive, it can be assumed that the person behind this collection was guslar and municipal clerk Vidoje Žunić. Veselin Čajkanović published part of the material in the collection *Serbian folktales* (1927). In this paper, the material is presented and classified according to the international tale-type index, the collector's data on the method of work and informants are analyzed, and Čajkanović's evaluation and redaction of the material are discussed. Special attention is given to the role of the collector in shaping the material, that is, to the fact that the material was mostly written down based on childhood memories. Two types of contexts are recognized in the collection – an indirectly given narrative context that was recorded in humorous narratives told during *slava*, and on the other hand a cognitive context, which is reflected in the experience of previous narrative situations.

Keywords: Vid Žunjić, Vidoje Žunić, the Ethnographic collection, SASA Archive, Serbian folktales, types of folktales, recording folktales, narrative context, cognitive context.